

Sovyet Sonrası Dönemde Ukrayna'daki Azınlıklar

*Mazhar Yasin Tüylüo lu**

Özet: Küresellemenin giderek yaygınlaştığı günümüzde, ulus-devletlerin varlığı konusu sürekli gündem olmaktadır. Bu küreselleme ve ulus-devlet ikileminde uluslararası aktörlerin çıkar çatışmaları büyük rol oynarken, Azınlık unsuru da arada kalmaktadır. Devletlerin politik enstrümanı haline gelen bu unsur, en çok da parçalanmış, dağınık ülkeler için sorun teşkil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında SSCB'nin dağılması sonrasında ortaya çıkan devletlerden biri olan Ukrayna için de bir azınlık meselesinden bahsetmek yanlış olmayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azınlık, Ukrayna, Kırım, Rusya, Etnik

Giriş

Sovyetler Birliği'nin (SB) dağılması ile ortaya çıkan yeni uluslararası konjonktürde, bağımsızlıklarını kazanan eski-Sovyet ülkelerinin karşılaştığı birtakım sorunlardan söz etmek mümkündür. Bu sorunlar coğrafyalara göre farklılıklar göstermekle birlikte, Batı'nın nüfuz kurma girişimleri bütün bölgelerin ortak sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı'nın bu girişimleri çerçevesinde Baltık ülkeleri, zincirin ilk halkasını oluşturmuş, onları Ukrayna ve Gürcistan takip etmiştir. Orta Asya ve Hazar enerji kaynakları da yine Batı'nın ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) dikkatini çeken bir unsur olmuştur. Bunların dışında kalan diğer bir sorun ise enerji kaynaklıdır. SB'nin yıkılması, Sovyet vatandaşlığını da ortadan kaldırmış, her devlet kendi vatandaşlarına sahip olmuştur. Ancak bu ülkelerde kalan ve başka bir ülkenin vatandaşı olan insanlar hukuksal, sosyal, siyasal haklarını kullanma konusunda zorluklarla karşılaşmaya başlamıştır. Rusya Federasyonu (RF), nüfusunun diğerlerine oranla daha fazla olması sebebiyle bu konuda en çok sıkıntı çeken ülkelerin başında gelmektedir. Fakat iktidarın etkili azınlık politikaları sayesinde bu sorunun üstesinden gelmeyi başarmışlardır. Azınlık meselesinde RF'den sonra en zor durumda olan ülke ise Ukrayna'dır. Mihail Gorbaçov'un *perestroyka* dalgası sayesinde 22 Ağustos 1991 tarihinde bağımsız olan Ukrayna, bağımsızlığının

* St.Petersburg Devlet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans

ilk günlerinde yeni sistemin oturtulması için u ra mı tır. Bu ba lamda, 1 Ekim'de Leonid Kravçuk'un ba kanlı a seçilmesi ve aynı ay, Belarus-RF ile birlikte Ba ımsız Devletler Toplulu u'nun (BDT) olu turulması siyasi yenilikler olarak görülebilir. 1991 ve sonraki birkaç sene, siyasi meselelerin a ırlıkta, yöneticilerin Sovyet sisteminden kalma politikalarının etkin oldu u yıllar olarak de erlendirilebilir.

Ukrayna'nın Azınlık Politikası

1991 yılını takip eden süre içerisinde azınlık konusu gündemin alt sıralarında yer almı , ülkedeki azınlıkların net olarak saptanması ve ayrıntılı tespitlerde bulunulması için 2001 yılındaki nüfus sayımını beklemek gerekmi tir. Bu sayım, Ukrayna Cumhuriyeti'nin 16 yıllık tarihindeki ilk sayım olması ve ülkedeki etnik azınlıkların sa lıklı de erlendirilmesinin ilk kez bu seçimle birlikte yapılması açısından önem ta ımaktadır. Sayım sonucunda ortaya çıkan veriler, ülkede milli bir kimlik yaratmanın çok zor oldu unu da kanıtlar nitelikteydi. Özellikle nüfus sayımının hemen ardından gerçekleş en 2002 parlamento seçimleri sonrasında, güç kazanmaya ba layan u anki ba kan Viktor Yu çenko ve Bizim Ukrayna'mız Partisi, *Ukraynalı* ve *Ukraynaca* terimlerini sıkça kullanmaktaydı. Eski ba kan Kuçma da *Ukrain* kimli ine ve Ukraynaca diline önem vermekteydi. Ancak Na a Ukraina'nın (Bizim Ukrayna'mız) genel çizgisinin Rus yanlı olmaması da Ukrayna'nın o tarihten itibaren izleyece i azınlık politikası hakkında ipuçları vermekteydi. Ba ımsızlı ın kazanılmasından sonra geçen 11 yılda ülkedeki Ruslar veya Rusça konu anlar, biraz da eskiyi hatırlatan hükümetlerin iktidarda olması sebebiyle azınlık statüsünde görülmediklerinden sorun ya amamı lardı. Ancak milliyetçi tabana sahip Yu çenko ve Timo enko'nun Ukrayna siyasi ya amına girmesiyle ülkenin tek resmi dilinin Ukraynaca oldu u ve etnik kökeni ne olursa olsun herkesin Ukraynalı oldu u genel söylem haline gelmeye ba lamı tı. Nüfus sayımına göre ise halkın %67.5'i ana dil olarak Ukraynacayı benimsemi ken, %29.6'lık kesim ise ana dillerinin Rusça oldu unu belirtmi tir. Bu oranın gündelik ya am içerisinde de i ti i ve Rusçanın çok yaygın ekilde kullanıldı ı da bilinmektedir. Ancak hükümetin izledi i politikalar, gündelik ya amda kullanılan dile bakmaksızın, kamu kurum ve kurulu ları ile okullar, devlet daireleri gibi yerlerde Ukraynacanın konu ulmasını zorunlu kılmak suretiyle

Ruşanın baskın rolünü hafifleterek Ukraynacayı öne çıkarmak olarak gösterilebilir.¹ Etnik açıdan çe itli ö eler barındıran, ba ımsızlık tarihi çok yeni sayılabilecek ve Avrupa ile Rusya arasındaki *sınır ülkesi*² konumunda olan Ukrayna için, çıkabilecek azınlık meselelerini hasarsız atlatmanın yolunun üst kimlik ve ortak dil olu turmadan geçti ini öngören politikalar, özellikle Batı yanlısı olarak nitelendirilen Yu çenko döneminde artı göstermi tir.

Turuncu Devrim Sonrası Batı-Do u Kutuplaşması

2004 yılına gelindi inde, ülkede siyasi karı ıklıklar had safhaya ula mı tı. Daha önce de de inildi i üzere; Viktor Yu çenko ve Ukrayna milliyetçisi, batı sempatisini taraftarları ile Leonid Kuçma'nın varisi ve Rus yanlısı Viktor Yanukoviç'in yanda ları arasında ya anan gerginlikler ülkeyi renkli bir devrime sürüklemi ti.³ Devamlı artmakta olan siyasi bölünmü lük ise farklı sorunları da beraberinde getirmekteydi. Turuncu Devrim sonrasında ülke, Ukraynaca konu an milliyetçi Batı kesim ve Rusça konu an di erleri olarak iki kutba ayrılıyordu. Ba kent Kiev, varo ları haricinde Rusça konu ulan, Rusça ile ileti im sa lanan bir kent olarak kar ımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla azınlık olarak görülmeyen Ruslar ve Rusça konu an halk ba kentte rahat etmektedir. Ancak batıya ilerledi imizde yalnızca Ukraynaca konu ulan, Rusça konu anlara veya Ukraynalı olmayanlara azınlık gözüyle bakılan Lviv kenti göze çarpmaktadır.⁴ Kiev'den do uya gidildi inde Donetsk, güneye indi imizde ise Kırım, Rusça konu tukları veya Ukraynalı olmadıkları için azınlık olduklarını kabul etmeyen halk tarafından domine edilmektedir.

Ukrayna'daki azınlıkların de erlendirilmesi yapılırken atlanmaması gereken bir unsur olan Turuncu Devrim ve sonrasında ya anan ayrı ma, bugünkü durumun kavranabilmesinde de önemli rol oynamaktadır. Nitekim önceleri göze fazlaca batmayan dil ö esi, NATO ve Avrupa Birli i'ne (AB) girme taraftarı olan Yu çenko tarafından bu devrimle gündeme ta ınmı tır. Devrimin eski gücünü yitirmesi ve

¹ Roman Woronowycz, "Ruling on pre-eminence of Ukrainian language stirs controversy", *The Ukrainian Weekly*, 27 ubat 2000

² Ukrayna (Ukraina), Rusçada sınır ülkesi, sınırda bulunan topraklar anlamına gelmektedir.

³ Mazhar Yasin Tüylüo lu, "Ukrayna: Sırada Ne Var?", 11 Nisan 2007, <http://www.hakimiyetimilliyet.org/index.php?news=881>

⁴ Lviv ve çevresinde, Ukraynaca sorulmayan soruya cevap vermeyen bazen de "Rusça bilmiyorum" diyerek kar ılık veren a ırı milliyetçi Ukraynalılar ya amaktadır.

Yanukoviç'in iktidara gelmesi ile hükümetin bu politikasında yumu ama görülmü se de bir kere alevlendirilen ate in söndürülmesi kolay olmayacaktır. Bu ba lamda ele alındı nda ülkenin, siyasi istikrarsızlık sonucu co rafi olarak da bölünmeye gidece i bile konu ulanlar arasında yer almaktadır. Ancak aynı ırk'ın de i ik isimlerle (Ukraynalı-Beyaz Rus vs...) anılması veya dil farklılı ı üzerinden çıkan azınlık sorunları yüzünden böyle bir da ılmanın ya anmasının zor oldu unun da altını çizmekte fayda vardır.

A a ıdaki tabloda Ukrayna Cumhuriyeti tarihinin tek nüfus sayımı sonuçları yer almaktadır. Sayım sonrasında Ukrayna nüfusu 48 milyon 457 bin olarak belirlenmiştir. 37 milyonu geçen nüfusuyla etnik Ukraynalılar toplamın %77.8'ini olu tururken, ana azınlık grubu olan Ruslar %17.5, geri kalan kısım ise di er azınlık grupları tarafından doldurulmu tur.

Azınlık Grubu	Sayısı	Toplam nüfusa oranı %
Ruslar	8 334 100	17.58
Beyaz Ruslar	275 800	0.58
Moldovanlar	258 600	0.55
Kırım Tatarları	248 200	0.52
Bulgarlar	204 600	0.43
Macarlar	156 600	0.33
Romenler	151 000	0.32
Polonyalılar	144 100	0.30
Yahudiler	103 600	0.21
Ermeniler	99 900	0.21
Yunanlar	91 500	0.19
Tatarlar	73 300	0.15
Çingeneler	47 600	0.10
Azeriler	45 200	0.09
Gürcüler	34 200	0.07
Almanlar	33 300	0.07
Gagauzlar	31 900	0.06
Di erleri	177 100	0.40

Kaynak: Ukrayna Devlet istatistik Komitesi, 2001 Nüfus Sayımı Sonuçları

Ukrayna nüfusuna ve azınlık gruplarına ilişkin bu resmi verilerin dışında yapılan çok sayıda tahmin bulunmamaktadır. Buna rağmen, 2005 tahminlerine göre 46 milyon 481 bin, 1 A ustos 2006'da yapılan resmi olmayan bir tahmine göre ise Ukrayna nüfusu 46 milyon 700 bin olarak belirtilmiştir.⁵

Ukrayna'daki Rus Azınlıklar

Azınlıkların olumsuz etkilerine baktığımızda; i gal, evrim ya da çeşitli göçler sonucunda ortaya çıkmış olduklarını görmekteyiz. Ancak bu yolların hiçbiri Ukrayna'daki Rus azınlığı tanımlarken kullanılamamaktadır. Zira Ukrayna ve Rusya arasındaki tarihsel bağ, buradaki Rus azınlığının varlığına meşruiyet kazandırmaktadır. Bu tarihsel bağ, 9.yy sonlarına doğru Oleg tarafından kurulmuş Slav knezliklerini Kiev etrafında birleştirilen Oleg, Rus İmparatorluğu'nun temellerini de böylece atmıştır.⁶ Stratejik önemi ve savunmaya elverişli konumu sayesinde merkez olarak benimsenen Kiev, bundan böyle "Kiev Rusyası" olarak anılacak bir devletin başkenti olmuştur. 988 yılında Bizans İmparatorluğu aracılığıyla Hristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesiyle Kiev Rusyası, Bizans'ın kültürel etkisi altında sürekli büyümeye başlamıştır.⁷ Ancak 13.yy başlarında gerçekleşen Moğol istilası ve sonrasındaki Altın Orda hükümlerini Knezliklerin yeniden güç kaybetmesine yol açmıştır. 14.yy ortalarında Moskova Knezliği ve ardından Olgerd yönetimindeki Litvanya Knezliği güç kazanmış, diğerleri arasında ön plana çıkmıştır.⁸ Ancak 1385 yılında Polonya ile birleşmesi sonucunda, Ukrayna'nın büyük kısmını elinde bulunduran Litvanya, topraklarının Katolik Polonya sınırlarına dâhil olmasına neden olmuştur. Zorla dinleri değiştirilen Ukraynalılar, bu baskıya dayanamayarak, giderek güçlenen Moskova Knezliği'nden yardım talep etmişlerdir. Bunu fırsat bilen Rus Meclisi de 1653 yılında Lehistan'a savaş açarak 1686'ya dek sürecek mücadeleyi başlatmıştır. Savaş sonrasında Dneper nehrinin batısı Lehistan'a, doğusu ise Kiev de dâhil olmak üzere Rus Çarlığı'na katılmıştır.⁹ 1800–1880 yılları arasında bölgeyi geliştiren Rusların, o dönemlerde (hiç bahsedilmeyen) Ukraynalı-Rus etnik ayrımı yerine Katolik-Ortodoks temelli din ayrımına gittikleri görülmektedir. Üstesiz ki bu

⁵ <http://www.culturalpolicies.net/new/ukraine.php?aid=421>

⁶ Mesut Hakkı Çağın, *Rus İmparatorluk Stratejisi*, Ankara, ASAM yayınları, 2002, s. 31.

⁷ İlyas Kamalov, "Doğu ile Batı Arasında Ukrayna: Parçalanmaya Doğru İlk Adım Atıldı mı? ", *Stratejik Analiz*, V/53, Eylül 2004, ss. 59–65.

⁸ George Vernadskiy, *Russkaya istoriya*, Moskova, Agraf Yayınları, 2002, s. 75.

⁹ Vernadskiy, ss 130–133

durumun ortaya çıkmasında tarihsel gelişmelerin büyük etkisi vardır. Gerek tarihi gerek coğrafi bölünmüşlük, dinsel ayrılmayı da beraberinde getirmiştir, bütün bu olayların ışığında bugüne dek gelmiştir.

Dil meselesi ve Rusça'nın statüsü, Katolik-Ortodoks mücadelesi bağlamında Rusya ve Avrupa'nın Ukrayna üzerinden yürüttüğü politikalar, siyasi kriz sonrasında ortaya çıkan durum, genelde bütün Ukrayna'nın, özelde ise Ukrayna'daki Rus azınlığının bugün yaşadığı sorunlar olarak göze çarpmaktadır. Bunun yanında, etnik Rusların grup bilinci, çeşitli politik örgütlenmelerde bulunmaları ve istikrarlı uyarıları sonucunda Rusça'nın korunmasına yönelik hamleler atıldıysa da Ukrayna'da yürürlükte olan seçim kanunu, Rusların siyasi yaşamda rol almasına kısıtlamalar getirmiştir.¹⁰

Ülkedeki en kalabalık azınlık grubu olan Rusların coğrafi dağılımı da dikkat çekmektedir. Kuzeybatı'dan Güneydoğu'ya uzanan bir yelpazede Rus nüfusuna rastlamak mümkündür. Ülkenin güneyinde ve doğusunda Rusların yoğun olarak yaşadığı kentlerin başında Sivastopol, Donetsk, Dnipropetrovsk ve Lugansk (Voroilovgrad) gelmektedir.¹¹ Bu şehirlerdeki sanayi ve endüstrinin gelişmesi, buralarda yaşayan halkın refah seviyesinin yükselmesine ön ayak olmuştur. Özellikle ülkenin en büyük sanayi kenti Donetsk'te yaşayan 2 milyona yakın Rus, gelir düzeyi olarak da birçok Ukraynalıdan daha ilerdedir. Ekonomik rahatlık ve imkanlarının çeşitliliği sayesinde Ruslar, çoğu zaman kendilerini azınlık olarak görmemektedirler. Bu durum yalnızca Ruslara ve diğer azınlıklara hoş bakılmayan Batı kesimlerde tersine dönmekte, Ivano-Frankovsk, Lviv, Ternopil gibi kentlerde halkın genelinin fakir olmasından kaynaklanan nedenlerden dolayı, diğerlerine nispeten zengin olan Ruslar bir takım sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Ukrayna'daki bu durum, ülkeyi Batı ve Rusya'nın mücadele alanı haline getirmektedir. Zira fakir olan halk, ancak AB ve NATO'ya üyelik sayesinde ekonomik düzeyin yükseleceğini düşünürken, 8 milyondan fazla Rus vatandaşları da RF ile bağlarının kuvvetlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. RF açısından ise, stratejik öneme haiz bir konumda bulunan Ukrayna'nın Batı'ya kayması tasavvur edilen en kötü senaryodur. Rus azınlığının; RF tarafından, din, dil ve etnik gerekçelerle sürekli

¹⁰ Ukrayna Anayasası: Bölüm 3, 70.Fıkra ve Politik Partiler Üzerine Yasa: Bölüm 1, 1.Fıkra; Bölüm 2, 6.Fıkra; Bölüm 4, 15.Fıkra Ukrayna'daki seçim ve seçmen koşullarını düzenlemektedir.

¹¹ Minorities at Risk (MAR) Project, 2004, <http://www.cidcm.umd.edu/mar/assessment.asp?groupId=36902>

kullanılması, devletlerin başka ülkelerde ya da kendi vatandaşları üzerinden uyguladıkları geleneksel dış politika enstrümanı ile birebir örtüşmektedir.

Rusya-Ukrayna ilişkilerinde Enerji Sorunu ilk sırada yer alsa da, Ukrayna'da ya da Rusların geleceği, ilişkilerin sağlıklı ilerlemesi açısından iki taraf açısından da önem taşımaktadır.

Ukrayna'daki Türk Azınlıklar (Tatarlar) ve Kırım

Ukrayna'daki Türk azınlık gündeminde ilk akla gelen *Kırım* olmaktadır. MS 4.yy'da Hunların, sonrasında ise Hazarlar, Kıpçaklar (Kumanlar) ve Peçeneklerin bölgeye akınları ile Kırım'ın Türkleşmesi süreci başlamıştır. Moğol istilası sonrası bölgeye daha çok Türk'ün yerleşmesi ve Cengiz Han'ın varisi Altın Orda Hanlığı zamanında bölgenin sosyal ve kültürel gelişiminin zirveye çıkması, Kırım'ın 13 ve 14. yüzyıllarda yaşadığı süreci ortaya koymaktadır.¹² Altın Orda'nın yıkılması ile kurulan Kırım Hanlığı, Osmanlı himayesine girdikten sonra da bölgenin Türk-İslam kimliğinde gelişmeye başlamıştır. 1769-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım üzerindeki Osmanlı egemenliği kaldırılmış, Çarlık orduları Kırım'a girmiştir. Bu tarih, Kırım'daki Türklerin bundan sonra yaşayacakları olumsuz olaylar zincirinin de ilk halkasını teşkil etmektedir. 1783'te Çarlık Rusyası'nın Kırım'ı ilhakı sonrasında Müslüman Türk halkına baskılar kademeli şekilde başlamıştır. Bunun doğal sonucu olarak da Kırım Türkleri (Tatarlar) sürekli bir göç içerisinde girmişler, Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamışlardır. Ünlü Türk büyüğü, bilimci ve fikir adamı İsmail Bey Gaspıralı'nın görüşleri ve öncülüğünde örgütlenen Kırım Türklerinin 1917 yılında kurdukları Kırım Demokratik Cumhuriyeti, çok geçmeden SSCB egemenliğine girmiştir. Kırım'daki Türk varlığı, Stalin'in Türkleri göçe zorlaması ve bölgeyi Ruslaştırma istemesi gibi nedenlerle özellikle bu dönem içerisinde azalmaya başlamıştır. 1944'te başlayan bu asimilasyon politikası uzun müddet devam etmiş, bilhassa *Sürgün* olarak adlandırılan Türklerin Kırım'dan alınıp, Sibiryaya zorla göç ettirilmesi projesi Türk Tarihi'nde kapanması derin yaralar açmıştır. 19 Ocak 1954'te Sovyet lider Nikita Kruşçev, Rusya ile Ukrayna'yı birleştiren Pereyslav Antlaşması'nın 300.yıldönümünü ve Kırım'ın Ukrayna'yla birleştirilmesini, ekonomik ve kültürel bağlarının bulunduğunu ileri sürerek

¹² Rızaeddin Fahrettin, *Altın Ordu ve Kazan Hanları*, İlyas Kamalov (çev.), İstanbul, Kaknüs Yayınları, Mart 2003

Kırım'ı Ukrayna'ya bırakmıştır.¹³ Bu kararın arkasında Rusların, ilerde Kırım'la ilgili çıkması muhtemel bir sorunda topu Ukrayna'ya atmak istemesi ve bu yolla gelebilecek Türk tepkisinden de sıyrılma hedefinin yattığını söylemek de yanlış olmayacaktır.

Sovyet sonrası döneme gelindiğinde ise Kırım'da yaşayan Türk sayısı iyice azalmıştır, önceleri bölgenin en kalabalık etnik unsuru iken Türkler, azınlık durumuna düşmüşlerdir. Kırım Türkleri ya da Kırım Tatarları olarak isimlendirildiğimiz halkın gerçek sayısı hakkında kesinleşmiş verilere rastlamak zor olsa da bölge nüfusunun yaklaşık 2 milyon olduğunu bilinmektedir. Bu nüfus içerisindeki Türk oranının da %12 civarında olduğunu hesaba katılırsa, resmi verilere göre Kırım'da 250.000 kadar Türk'ün yaşadığı söylenebilir.¹⁴ Uzun süren göçlere ve 1932-1933 yıllarında yaşanan büyük kıtlara rağmen 1897 nüfus sayımına göre 187.943 olan Kırım'daki Türk nüfusunun, 2001 yılına gelindiğinde artışı gösterdiğini de belirtmek gerekir.¹⁵ Zira bölge halkı, aleyhte girişilen her türlü faaliyete karşı kahramanca girişim göstermiş, Türklüklerini ve Türk Tarihi ile olan bağlarını günümüze dek koparmadan sürdürebilmiştir.

Kırım Tatarları'nın bugünkü durumlarına baktığımızda ise, Ukrayna hükümetinin buradaki azınlık probleminden önce çözmesi gereken farklı sorunları olduğunu, bu açıdan Kırım'daki Türklerin ya da Rusların seslerini çok yükseltmelerine imkân tanımaksızın, Kırım halkının rahat bir yaşam sürmesi için gereken önlemlerin alınmaya çalışıldığını görmekteyiz. Gerek Kırım'ın yetkileri genişletilmesi bir Özerk Cumhuriyet olması, gerekse bölgenin Rus etkisinden henüz çıkamaması, Ukrayna'nın Kırım politikalarını etkilemektedir. Rusya'nın Kırım donanması ve Rusça'nın statüsü konuları Ukrayna'nın önündeki engeller olarak gösterilmektedir. Özellikle 2004 sonrası süreçte Ukrayna'nın yaygınlaştırılması için çaba sarf edilmişse de bu çabaların Kırım'da, diğer bölgelere oranla daha başarısız olduğunu söylenebilir.¹⁶ Nitekim 2001 Nüfus Sayımı esnasında sorulan "Ana diliniz

¹³“The Transfer of the Crimea to the Ukraine”, *Bulletin of the Institute for the Study of the History and Culture of the USSR*, vol. 1, no. 1, Nisan 1954, Münih, s. 30-33.

¹⁴ Ukrayna Devlet istatistik Komitesi Resmi İnternet Sayfası, “2001 Nüfus Sayım Sonuçları”, <http://www.ukrcensus.gov.ua/rus/results/general/nationality/>

¹⁵ Giray Saynur Bozkurt, “Smail Bey Gaspıralı ve Dil Birliği Mücadelesi”, *Yüzyılda Gaspıralı'nın Değerleri, Bildiriler, Cezmi Bayram*, Smail Türko lu, Filiz Balo lu (der.) Türk Yurdu Yayınları, İstanbul, 2001

¹⁶ Halyna Bondaruk, “Yushchenko Appeals to Crimean Authority Not to Speculate on Language”, *Ukrayinska Pravda*, 3 Mart 2007

nedir?” sorusuna Kırım’da yaayanların %77’si Rusça, %11.4’ü Kırım Tatarcası derken halkın yalnızca %10.1’i Ukraynaca cevabını vermiştir.

Ukrayna’daki Türk azınlığın geleceği ise Ukrayna’nın siyasi geleceği ile yakından ilişkilidir. Zira Ukrayna’nın içinde bulunduğu siyasi kriz ortamı, ülkeyi dış güçlerin etkisine açık hale getirmiş, ülkedeki iç sorunların, kolaylıkla bir dış hatta uluslararası sorun haline gelebildiği bir döneme girilmiştir. Bu şartlar altında Kırım’ın statüsü konusu da çok kez dile getirilmiş ve yeni arayışlara yönelilmiştir. Kırım’ın geleceği ile ilgili yapılan öngörülerde şu 5 faktör ön plana çıkmaktadır:

1. Kırım, Ukrayna’ya bağımsız Özerk Cumhuriyet statüsünü koruyacaktır.
2. Kırım’ın Özerk Cumhuriyet statüsü değiştirilecek ve Kırım Ukrayna’ya bağımsız bir il haline gelecektir.
3. Kırım, bağımsızlık kazanacaktır.
4. Kırım, Rusya’nın idaresine geçecektir.
5. Kırım, Türkiye’nin idaresine bırakılacaktır.¹⁷

Yukarıda bahsi geçen öngörüler, Kırım’daki azınlıkları, özellikle de Türk azınlığı yakından ilgilendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Ukrayna’daki politik kriz çözülmeden, Kırım Tatarlarının geleceği hakkında çok sağlıklı yorumlarda bulunulamayacağını da belirtmek gerekir.

Ukrayna’daki Diğer Azınlıklar

Ukrayna içindeki en belirgin azınlık olan Ruslar ve Türk Dış Politikası’nı ilgilendirmesi açısından Tatarlar’a deindikten sonra bahsedilmesi gereken birkaç etnik grubun varlığından da söz edebilmekteyiz. Bunların arasında öne çıkan Beyaz Ruslar¹⁸, Moldovanlar ve Bulgarlar’dır. Toplam nüfusları 750 binden fazla olan bu 3 halk, gerek Ukrayna ile tarihi ve kültürel bağlarını sürdürmüş olması gerekse coğrafi yakınlık ve akrabalık nedenleriyle Ukrayna’da yaayan insanlar tarafından oluşturulmuştur. Yine Macaristan ile arasındaki 103km’lik sınır sayesinde Ukrayna’da, bu sınırın yakınındaki Zakarpattia Bölgesi’nde 150 bin civarı Macar ikamet etmektedir. Buradaki azınlık genel anlamda ekonomik sebeplerle yaaymalarını

¹⁷ İyas Kamalov, “Kırım Sorunu Ukrayna’nın Boyunu Açacak mı?”, *Stratejik Analiz*, s. 76, Ağustos 2006, s.12–13.

¹⁸ Beyaz Rus, Beyaz Rusya Cumhuriyeti vatandaşı olan kişilere verilen isimdir. Bazı kaynaklarda “Belarus” ve “Belarussian” olarak da adı geçen bu devlet ve halkın, Bolşevik ihtilali’nde Çarlık yanlısı olan Beyaz Ruslar ile yalnızca isim benzerliği bulunmaktadır. Nitekim Rus literatürüne de geçtiği ekliyle dönemin Beyaz Rusları, Kızıl Devrim karıştı olduklarından ötürü bu ismi almamışlardır.

Ukrayna'da sürdürmektedir. Co rafi yakınlık ve ticaret gibi nedenlerle Ukrayna'ya göç etmi olan Rumenler (Romanyalılar) ise Chernivtsi ve Zakarpattia etrafında kümelenmi lerdir.

Ukrayna'nın son dönemlerdeki en sıkı müttefiki olarak kar ımıza çıkan Polonya'nın ise, ülkenin çe itli ehirlerine yayılmı 140 binden fazla vatanda ı, Ukrayna'da azınlık konumundadır. Son günlerde, Rusya kar ıtı çıkı larda bulunan ve Ukrayna siyasi krizinde de arabulucu olma önerisi getiren Polonya¹⁹, Ukrayna'daki Polonyalıların varlı mını fazlaca dert etmemektedir. Zira Polonya'da da bir o kadar Ukraynalı aynı durumdadır ve kar ılıklı iyi niyet çerçevesinde iki ülkenin vatanda ları da rahat edebilmektedirler. Ukrayna'da sayıları 100 binin altında olan, Ermeniler, Yunanlılar, Gürcüler, Almanlar gibi birkaç etnik grup daha azınlık statüsünde yer almaktadır. Bunların yanında Azeriler, Tatarlar (Kırım Tatarları haricinde kalan di er Türkler) ve Gagauzlar'ı da Ukrayna azınlıkları arasında sayabilmekteyiz. Sovyet sonrası dönemde Ukrayna'da, Ruslar ve Türkler dı nda kalan di er azınlıkların durumlarında büyük de i iklikler görülmemi olsa da, ülkedeki Türk soyundan gelen azınlıkların etnik kimliklerini koruyabilmi olmaları Türkiye Cumhuriyeti açısından önem arz etmektedir. Zira eski Sovyet ülkelerindeki bu Türk varlı mının, uzun yıllar süren asimilasyon politikalarına ve çe itli zulümlere ra men günümüze dek ayakta kalabilmesini de Türk Dı Politikası açısından de erlendirdi imizde, elimizde sürekli dolu olan bir *Azınlık Silahının* bulundu unu görebilmekteyiz.

Ukrayna'daki di er azınlıklar içerisinde en etkin azınlık politikaları izleyen ve düzenledikleri organizasyonlar, toplantılar vs. ile seslerini en çok duyuran azınlık grubu ise, tahmin edilebilece i gibi Yahudiler'dir. Aslen dini bir azınlık olan Yahudiler'in sayıları ne kadar az olursa olsun, birbirlerini kolladıkları görülmektedir. Ukrayna kırsalındaki Yahudi mahalleleri, bu dayanı maya gösterilebilecek en iyi örnektir. 2. Dünya Sava ı sırasında bölgedeki sayıları artan Yahudiler'in, daha rahat ya am ko ulları ve milliyetçilerin tepkisinden çekinmeleri gibi sebeplerle Ukrayna'nın do usunda yerle tikleri görülmektedir. Özellikle, Kanada'daki Ukrayna nüfuzunu iyi kullanan Yahudiler, geli tirilmi lobicilik faaliyetlerinin de etkisiyle ABD ve Kanada ba ta olmak üzere birçok batı ülkesinde çe itli konferanslar düzenlemek suretiyle bir azınlık bilincine sahip olduklarını kanıtlamaktadırlar. üphesiz bunda 29–30 Eylül 1941 tarihlerinde Nazi kuvvetlerinin Kiev'de 40 bine

¹⁹ Mazhar Yasin Tüylüo lu, "Ukrayna Siyasi Krizi ve Uluslararası Ortamdaki Yansımaları", (yayın a amasında)

yakın Yahudi'yi katletti i *Babi Yar Katliamı*'nın²⁰ da etkisi büyüktür. Yahudiler, dünyanın her yerinde oldu u gibi, Ukrayna'da da kendilerine Almanlar tarafından soykırım yapıldı nı sürekli gündemde tutarak uluslararası ortamın dikkatini çekmek istemektedirler. Ukrayna'daki Yahudiler, her yılın Eylül ayının son iki günü yapılan anma törenlerinde azınlık bilinçlerinin ne denli geli mi oldu unu bir kez daha kanıtlamaktadırlar.²¹

Sonuç

Uluslararası politikada azınlıklar, buldukları ülkelerdeki iç ve dış siyaseti doğrudan etkileyen bir unsur niteliği kazanmaya başlamıştır. Ukrayna'nın azınlık sorununa bakış açısını ve azınlık politikalarını, Ukrayna'daki temel azınlık gruplarının üç zamanını (dünü-bugünü-geleceği) ve bu azınlıkların Ukrayna içerisindeki konumlarını derlendirdiğimiz bu makalede, aynı zamanda azınlık meselesinin Ukrayna'nın iç ve dış politikasına olan etkilerine de kısaca değinmeye çalıştık. Sonuç yerine bahsedebileceğimiz konular da yine bu çerçevede ele alınabilir. Ukrayna'daki siyasi krizin çözülmesinin ülkeye getireceği rahatlama ortamında azınlıkların da rahat edeceğini veya bu kriz çözülmediği takdirde ülkenin sürekli bir seçim sürecine gireceğini, bunun da azınlıkların seslerini yükseltmelerine olanak tanıyacağını sonuç olarak belirtmek, yanlış olmayacaktır. Yine Sovyet sonrası dönemi kabaca ikiye ayırdığımızda, bağımsızlığın ilk yıllarındaki Rus yanlısı siyasetçiler ile 2004 hatta 2002'den itibaren etkinliklerini artıran Batı yanlısı siyasetçilerin azınlık politikalarının da birbirinden farklı olduğunu vurgulamak gerekir. Buna rağmen bağımsızlık sonrası Ukrayna'da, Ukrayna'nın egemenliği ilkesinden bahsetmeden hareket edildiği görülmektedir.

Son olarak *Azınlık* tanımına dâhil edilen toplulukların birer obje veya cansız varlık olmadığını, etnik kökeni ne olursa olsun azınlıkların da birer insan olduğunu ve insan olmanın getirdiği doğal haklardan yararlanmakta serbest olduklarını unutmamalı; devletin birliği ve bütünlüğünü korumak ve azınlıklara gereken önemin vermek suretiyle, sorunların demokratik yollarla çözümü esas kabul edilmelidir.

²⁰ Israel Gutman, editör, Geoffrey Wigoder (çev.) *Encyclopedia of the Holocaust*, Babi Yar, New York: Macmillan, 1990. 4 cilt

²¹ Bağımsızlık kent Kiev'de, büyük bir park içerisinde Babi Yar'da ölenlerin anısına Yahudiler tarafından yaptırılan bir heykel bulunmaktadır. Anma törenleri genellikle bu parkta yapılmakta, anıt ve anıtın bulunduğu park, yılın değişik dönemlerinde Ukrayna dışından gelen Yahudileri de ağırlamaktadır.

KAYNAKLAR

AND CAN, A. Ahat: *Cedidizm'den Ba msızlı a Türkistan Mücadelesi*, Emre Yayınları, stanbul, 2003

ARMAO LU, Fahir: *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, 14. Baskı

BONDARUK, Halyna: “Yushchenko Appeals to Crimean Authority Not to Speculate on Language”, *Ukrayinska Pravda*, 3 Mart 2007

BOZKURT, Giray Saynur: “ smail Bey Gaspıralı ve Dil Birli i Mücadelesi”, *Yüzyılda Gaspıralı'nın dealleri-Bildiriler*, Cezmi Bayram, smail Türko lu, Filiz Balo lu (der.) Türk Yurdu Yayınları, stanbul, 2001

CA IN, Mesut Hakkı: *Rus mparatorluk Stratejisi*, Asam Yayınları, Ankara, 2002

Cultural Policies and Trends in Europe (COMPENDIUM):

<http://www.culturalpolicies.net/new/ukraine.php?aid=421>

D LAN, H. Berke: *Siyasi Tarih 1914–1939*, Alfa Yayınları, stanbul, Mayıs 1998

DUGIN, Aleksandr: *Rus Jeopoliti i Avrasyacı Yakla ım*, Küre Yayınları, stanbul, Nisan 2005

FAHREDD N, Rizaeddin: *Altın Ordu ve Kazan Hanları*, İlyas Kamalov (çev.), Kaknüs Yayınları, stanbul, Mart 2003

GUM LEV, Lev Nikolayeviç: *Drevniye Tyurki*, Kristal Yayınevi, Moskova, 2003

GUTMAN, Israel: “Babi Yar”, *Encyclopedia of the Holocaust*, editör, Geoffrey Wigoder (çev.), New York: Macmillan, 4 cilt 1990.

KALAFAT, Ya ar: *Kırım-Kuzey Kafkasya Sosyal Antropoloji Ara tırmaları*, Asam Yayınları, Ankara, 1999

KAMALOV, İlyas: “Do u ile Batı Arasında Ukrayna: Parçalanmaya Do ru İlk Adım Atıldı mı? ”, *Stratejik Analiz*, V/53, Eylül 2004

KAMALOV, İlyas: “Kırım Sorunu Ukrayna'nın Boyunu A acak mı?”, *Stratejik Analiz*, s. 76, A ustos 2006

KARAMZ N, Nikolay Mihayloviç: *storiya Gosudarstva Rossiskogo*, Eksmo Yayınları, Moskova, 2004

Minorities at Risk (MAR) Project, University of Maryland, 2004,
<http://www.cidcm.umd.edu/mar/assessment.asp?groupId=36902>

PURTA , Fırat: *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*, Platin Yayınları, Ankara, 2005

SANDER, Oral: *Siyasi Tarih İkçalarından 1918'e*, mge Kitabevi, 12. Baskı, Aralık 2003

“The Transfer of the Crimea to the Ukraine”, *Bulletin of the Institute for the Study of the History and Culture of the USSR*, vol. 1, no. 1, Nisan 1954, Münih, s. 30-33.

TÜYLÜO LU, Mazhar Yasin: “Ukrayna: Sırada Ne Var?”, 11 Nisan 2007
<http://www.hakimiyetimilliyeye.org/index.php?news=881>

TÜYLÜO LU, Mazhar Yasin: “Ukrayna Siyasi Krizi ve Uluslararası Ortamdaki Yansımaları”, (yayın aamasında)

Ukrayna Devlet İstatistik Komitesi Resmi İnternet Sayfası, “2001 Nüfus Sayım Sonuçları”, <http://www.ukrcensus.gov.ua/rus/results/general/nationality>

VERNADSK Y, George, *Russkaya İstoriya*, Moskova, Agraf Yayınları, 2002,

WORONOWYCZ, Roman: “Ruling on pre-eminence of Ukrainian language stirs controversy”, *The Ukrainian Weekly*, 27 İubat 2000

YILMAZ, S. Harun: *Rusya'da Devlet Merkezli Sistem ve Bürokrasi, Versus* Yayınları, İstanbul, İubat 2006

İnternet Kaynakları

www.kommersant.ru

www.inosmi.ru

www.unian.net

<http://vesti24.ru>

www.rferl.org

www.jamestown.org